

Kocatepe İslami İlimler Dergisi

Journal of Kocatepe Islamic Sciences

e-ISSN: 2757-8399

cilt/volume: 6 • Özel Sayı/Special Issue • (Ekim/October): 141-160

Katılım Bankacılığı ve Geleneksel Bankacılık ile Ekonomik Büyüme İlişkisinin Karşılaştırmalı Analizi: Türkiye Örneği

*Comparative Analysis of the Relationship between
Economic Growth and Participation Banking, and
Traditional Banking: Türkiye Example*

Ali BALKI

Dr. Öğretim Üyesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye
Bölümü
Asst. Prof., University of Afyon Kocatepe, Faculty of Economics and Administrative Sciences,
Department of Public Finance
Afyonkarahisar/Türkiye

✉ alibalki42@hotmail.com orcid.org/0000--0002-7130-2001

Makale Bilgisi / Article Information

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 31.08.2023

Kabul Tarihi / Accepted: 09.10.2023

Yayın Tarihi / Published: 15.10.2023

Atıf: Balkı, Ali. "Katılım Bankacılığı ve Geleneksel Bankacılık ile Ekonomik Büyüme İlişkisinin Karşılaştırmalı Analizi: Türkiye Örneği". *Kocatepe İslami İlimler Dergisi* 6/ Özel Sayı (Ekim 2023), 141-160. <https://doi.org/10.52637/kiid.1353457>

Cite as: Balkı, Ali. "Comparative Analysis of the Relationship between Economic Growth and Participation Banking, and Traditional Banking: Türkiye Example". *Journal of Kocatepe Islamic Sciences* 6/Special Issue (October 2023), 141-160. <https://doi.org/10.52637/kiid.1353457>

İntihal/Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi/This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Yayıncı/Publisher: Afyon Kocatepe University • <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kiid> • kiid@aku.edu.tr

© Ali BALKI | Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 (CC BY-NC) International License

Katılım Bankacılığı ve Geleneksel Bankacılık ile Ekonomik Büyüme İlişkisinin Karşılaştırmalı Analizi: Türkiye Örneği

Öz

Ekonomilerde fon alışverişine aracılık eden finans sektörü ekonomilerin büyümesinde ve gelişmesinde son derece önemlidir. Bir ülkenin finans sektörü ne kadar gelişmiş ise ekonomideki olası şoklara karşı dayanıklılığı o kadar artar. Katılım bankacılığı, son yirmi yıllık dönemde bankacılık sektörünün gelişmesine ve derinleşmesine büyük katkı sağlamıştır. Bu noktadan hareketle çalışmanın konusu hem geleneksel bankaların hem de katılım bankalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini incelemektir. Bu çalışma, geleneksel bankacılık sektörü ile katılım bankacılığı sektörünün ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini karşılaştırmayı amaçladığı için konu iki farklı model çerçevesinde incelenmiştir. Oluşturulan modellerde diğer çalışmalardan farklı olarak kamu sektörünün etkilerini de görebilmek için kamu harcamaları bağımsız değişken olarak yer almaktadır. Bu yönüyle çalışma, literatürdeki diğer çalışmalardan ayrılmaktadır. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası ile Hazine ve Maliye Bakanlığında elde edilen çeyreklik veriler 2006-2022 dönemini kapsamaktadır. Her iki modelde bağımlı değişken olarak gayrisafi yurtiçi hasıla değişkeni kullanılmıştır. Oluşturulan ilk model katılım bankacılığı sektörünün ekonomi üzerindeki etkilerine odaklandığından, bağımsız değişken olarak katılım bankalarının topladığı fonlar ve sağladığı finansmanlar kullanılmıştır. İkinci modelde ise geleneksel finans sektörünün ekonomi üzerindeki etkileri ölçüleceği için bağımsız değişken olarak geleneksel bankaların topladığı mevduatlar ve kullandığı krediler kullanılmıştır. Modellerde yer alan değişkenlerin tamamı, fiyat hareketlerinin etkilerinden arındırılarak reel hale getirilmiştir. Ayrıca tüm değişkenler logaritmik formda analizlere dâhil edilmiş olup mevsimsel etkilerden arındırılmıştır. Modellerde bağımlı değişkendeki önemli kırılmaları dikkate alarak kukla değişkenler eklenmiştir. Modellerdeki değişkenlerin tanımlayıcı istatistikleri incelendiğinde, değişkenlerin tamamının ortalama ve medyan değerleri oldukça yakın olup normal dağılıma uygun olduğu görülmektedir. Bu sonuç üzerinde değişkenlerin tamamının doğal logaritmalarının alınmasının ve böylece aykırı değerlerin törpülenmesinin etkili olduğu söylenebilir. Ayrıca değişkenlerin tamamı pozitif eğimli olup en yüksek volatilité gayrisafi yurtiçi hasıla ve kamu harcamaları değişkenlerine aittir. Değişkenlerin stokastik eğilim etkileri içermesi sahte regresyona sebebiyet verebileceğinden değişkenlere ilişkin hem geleneksel hem de yapısal kırılmalı birim kök testleri uygulanmıştır. Yapısal kırılmaları dikkate almayan geleneksel birim kök testi, bağımlı değişken olan gayrisafi yurtiçi hasıla için çelişkili sonuçlar sunmaktadır. Yapısal kırılmalı birim kök testi sonuçlarına göre her iki modelde ortak değişken olarak yer alan kamu harcamaları değişkeni düzeyde durağandır. Benzer şekilde katılım ve geleneksel bankaları tarafından toplanan fonlar düzey seviyede durağanken diğer değişkenler birinci farklarda durağandır. Yapısal kırılmalı birim kök testine göre de değişkenler farklı seviyelerde durağandır. Bu koşullar altında, etkin tahminler sunan ARDL sınır testi yöntemi tercih edilmiştir. Katılım bankacılığı sektörünün ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini ölçmek için kurulan ilk modelde yapılan analiz sonuçlarına göre, modeldeki tüm değişkenler uzun dönemde birlikte hareket etmekte olup eş bütünleşme ilişkisi tespit edilmiştir. Katılım bankalarının sağladığı finansmanlar ile kamu harcamalarının gayrisafi yurtiçi hasıla üzerindeki etkisi pozitifken katılım bankalarının topladığı fonların etkisi negatiftir. Bu sonuç, katılım bankalarının sağlanan finansmanların iktisadi faaliyetleri olumlu etkileyerek etkin bir şekilde kullanıldığını göstermektedir. Ancak katılım bankaları topladığı fonları etkin kullanamamaktadır. Geleneksel bankaların ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini analiz etmek için kurulan ikinci modelde de değişkenler uzun dönemde birlikte hareket etmekte olup eş bütünleşme ilişkisi ortaya çıkmaktadır. Geleneksel bankaların kullandığı kredilerin ve kamu harcamalarının gayrisafi yurtiçi hasılaya etkisi pozitifken toplanan mevduatların etkisi negatiftir. Bu sonuçlar, banka kredilerinin ekonomiyi olumlu etkileyecek şekilde kullanıldığını göstermektedir. Katılım bankalarında olduğu gibi geleneksel bankalar da topladıkları mevduatı iktisadi faaliyetleri olumlu etkileyecek şekilde kullanamamaktadırlar. Ayrıca ilk modelde katılım bankalarının sağladığı fonların gayrisafi yurtiçi hasıla üzerindeki etkisini gösteren katsayı, geleneksel banka kredilerinin katsayısından daha büyük olduğu için katılım bankalarının finansmanda geleneksel bankalara göre daha etkin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Her iki modelde de kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki tespit edilmiştir. Bu sonuç, Keynesyen hipotezi destekler niteliktedir.

Anahtar Kelimeler: Finansal Gelişme, Ekonomik Büyüme, Katılım Bankacılığı, Kamu Harcamaları, Keynesyen Hipotez.

Comparative Analysis of the Relationship between Economic Growth and Participation Banking, and Traditional Banking: Türkiye Example

Abstract

The financial sector, which mediates the exchange of funds in economies, is critical in the growth and development of economies. The more developed a country's financial sector is, the greater its resilience to possible economic shocks. Participation banking has contributed significantly to the development and deepening of the banking sector in the last two decades. From this point of view, the subject of the study is to examine the effects of both traditional and participation banks on economic growth. This study examines the subject within the framework of two different models to compare the effects of the traditional banking sector and the participation banking sector on economic growth. In the models created, unlike other studies, public expenditures are included as an independent variable to see the public sector's effects. In this respect, the study differs from other studies in the literature. Quarterly data from the Central Bank of the Republic of Türkiye and the Ministry of Treasury and Finance cover 2006-2022. In both models, the dependent variable is gross domestic product. Since the first model focuses on the effects of participation banking on the economy, it uses the funds collected by participation banks and the financing they provide as independent variables. The second model uses deposits and loans collected by traditional banks as independent variables, as it will measure the effects of the traditional financial sector on the economy. All the variables in the models have been made real by removing the effects of price movements. In addition, all variables were included in the analysis in logarithmic form and seasonally adjusted. Dummy variables were added to the models, considering the significant breaks in the dependent variables. According to the descriptive statistics test results, all the variables' mean and median values are close and conform to the normal distribution. Taking the natural logarithms of all the variables and thus filing the outliers influence this result. In addition, all variables are positively sloped, and the highest volatility belongs to the gross domestic product and public expenditures variables. Since the stochastic trend effects of the variables may cause spurious regression, both traditional and structural break unit root tests were applied for the variables. The traditional unit root test, which does not consider structural breaks, provides contradictory results for the dependent variable, gross domestic product. According to the structural break unit root test results, the public expenditure variable, an ordinary variable in both models, is stationary at the level. Similarly, funds collected by participation and deposit banks are stationary at the level, while other variables are stationary at first differences. According to the structural break unit root test, the variables are stationary at different levels. Under these conditions, the ARDL bounds test method was preferred, which provides efficient estimations. According to the results of the analysis made in the first model established to measure the effects of participation banking on economic growth, all the variables in the model act together in the long run, and there is a cointegration relationship. While the effect of financing provided by participation banks and public expenditures on the gross domestic product is positive, the effect of funds collected by participation banks is negative. This result shows that the financing provided by the participation banks is used effectively by positively affecting the economic activities. However, participation banks cannot effectively use the funds they collect. In the second model, which was established to analyze the effects of traditional banks on economic growth, the variables move together in the long run, and a cointegration relationship emerges. While the effect of loans extended by traditional banks and public expenditures on the gross domestic product is positive, the effect of deposits collected is negative. These results show that bank loans are used in a way that will positively affect the economy. As with participation banks, traditional banks cannot use the deposits they collect in a way that will positively affect economic activities. In addition, since the coefficient showing the effect of the funds provided by participation banks on the gross domestic product in the first model is larger than the coefficient of traditional bank loans, participation banks are more efficient in financing than traditional banks. There is a positive relationship between public expenditures and economic growth in both models. This result supports the Keynesian hypothesis.

Keywords: Financial Development, Economic Growth, Participation Banking, Public Expenditures, Keynesian Hypothesis.

GİRİŞ

Ekonomilerin büyümesinde ve gelişmesinde, iki ana sektör etkili olmaktadır. Bunlar kamu sektörü ve özel sektördür. Kamu sektörünün ekonomik büyüme üzerindeki etkisi kamu harcamaları başta olmak üzere vergi gelirleri, kamusal istihdam, teşvik programları gibi göstergelerle ölçülmektedir. Özel sektörün ekonomik büyüme üzerindeki etkisi ise piyasa ekonomisini oluşturan sanayi, hizmet, tarım, finans gibi sektörler özelinde ayrı ayrı ölçülebilir. Finans sektörü, fon fazlası olanlar ile fon ihtiyacı olanları bir araya getirmesi ve fon alışverişine aracılık etmesi bakımından ekonomiler için hayati öneme sahiptir. Bir ülkedeki finans sektörü, bankacılık sektörü ile hisse senetlerinin el değiştirdiği borsalardan oluşur. Finansal araçların teknolojik gelişme ve ekonomik büyüme üzerinde etkili olabileceği ilk kez Schumpeter'in¹ çalışmasında ifade edilmiştir. Bu çalışmayı takip eden Goldsmith,² Levine ve arkadaşları,³ Guru ve Yadav'ın⁴ yaptığı çalışmalar gibi birçok çalışma da finans sektörünün gelişimi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye dair ampirik kanıtlar sunmaktadır. Bu ilişkiyi inceleyen çalışmaların çoğunda geleneksel bankaların kredi hacmi kullanılsa da finans sektörünün göstergesi olarak katılım bankalarının sağladığı finansmanları kullanan çalışmalar da vardır. Bu çalışmalardan Furqani ve Mulyany,⁵ Abduh ve Azmi Omar,⁶ Boukhatem ve Moussa⁷ tarafından yapılan çalışmalar, farklı dönemler ve ülkeler itibarıyla katılım bankalarının sağladığı finansmanlar ile ekonomik büyüme ilişkisini incelemişlerdir.

Katılım bankacılığı özellikle 2000'li yıllardan itibaren finans sektörünün gelişmesine ve derinleşmesine önemli katkılar sağlamıştır. Literatürde katılım bankacılığı sektörünün gelişimi ile ekonomik büyüme ilişkisini test eden çalışmalar genellikle katılım bankalarının sağladığı finansman ile ekonomik büyümeyi ilişkilendirmektedir. Bu analizler, yalnızca ekonomik büyüme üzerinde özel sektörün etkisini gösterir.⁸ Ancak ekonomi bir bütündür ve özel sektör ile kamu sektörünün ekonomi üzerindeki etkilerini birbirinden ayırmak mümkün değildir. Şimdiye kadar Türkiye örneğinde yapılan çalışmaların hiçbirinde katılım bankacılığı sektörünün ekonomik büyüme üzerindeki etkisi test edilirken oluşturulan modellere kamu sektörünü temsil edecek herhangi bir değişken eklenmemiştir. Literatürdeki bu boşluktan hareketle çalışmanın amacı, katılım bankacılığı sektörünün gelişimi ile ekonomik büyüme ilişkisini kamu sektörünün olası etkilerini göz ardı etmeden Türkiye örneğinde 2006-2022 dönemini analiz etmektir. Ayrıca bu çalışmada, geleneksel bankacılık sektörü ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki de ayrı bir modelde test edilmekte ve katılım bankacılığı ile geleneksel bankacılık sektörünün ekonomik büyüme üzerindeki etkileri karşılaştırılmaktadır. Günümüzdeki şekliyle ilk faizsiz finans kuruluşu Türkiye'de 1985 yılında kurulmuştur. 2005 yılı 11. ayda yapılan yasal düzenlemeye kadar "Özel Finans Kurumu" olarak adlandırılan bu kuruluşlar, düzenlemeden sonra katılım bankası ismini

¹ Joseph Schumpeter, *The Theory of Economic Development*. (New York: Harvard University Press, 1934).

² Raymond William Goldsmith. *Financial Structure and Development*. (New Haven, CT: Yale University Press, 1969).

³ Ross Levine vd. "Financial Intermediation and Growth: Causality and Causes." *Journal of Monetary Economics* 46/1 (2000), 31.

⁴ Biplab Kumar Guru - Inder Sekhar Yadav, "Financial Development and Economic Growth: Panel Evidence from BRICS." *Journal of Economics, Finance and Administrative Science* 24/47 (2019).

⁵ Hafas Furqani - Ratna Mulyany, "Islamic Banking and Economic Growth: Empirical Evidence from Malaysia." *Journal of Economic Cooperation & Development* 30/2 (2009).

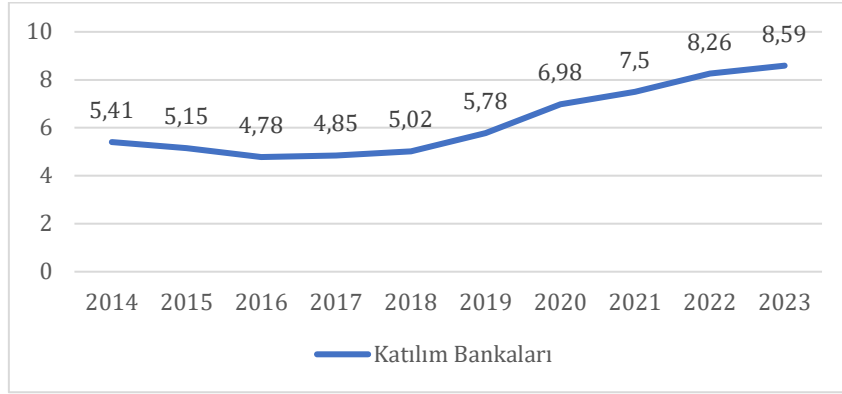
⁶ Muhamad Abduh - Mohd Azmi Omar. "Islamic Banking and Economic Growth: The Indonesian Experience." *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management* 5/1 (2012).

⁷ Jamel Boukhatem - Fatma Ben Moussa. "The Effect of Islamic Banks on GDP Growth: Some Evidence from Selected MENA Countries." *Borsa Istanbul Review* 18/3 (2018).

⁸ Nalan Işık, "Türkiye'de Katılım Bankacılığı ile Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedenselliğin Sınanması." *Bankacılar* 25/91 (2014); M. Kemalettin Çonkar vd. "Mevduat ve Katılım Bankaları Kredilerinin Ekonomik Büyüme ile İlişkisi: Ekonometrik Bir Analiz." *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 20/1 (2018); Muhammet Fatih Vural - Dündar Kök, "Katılım Bankacılığı ve Ekonomik Büyümede Nedensellik İlişkisi." *Pamukkale Üniversitesi İşletme Araştırmaları Dergisi* 9/1 (2022).

almışlardır.⁹ Türkiye'deki katılım bankalarına ait sağlıklı veriler 2005 yılı 12. ayda başladığı için inceleme döneminin başlangıcı olarak 2006 yılı belirlenmiştir.

Şekil 1. Katılım Bankalarının Toplam Aktiflerinin Sektör İçerisindeki Payı (%)

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)¹⁰

Türkiye'de son 10 yıllık dönemde katılım bankalarının toplam varlıklarının bankacılık sektörü içerisindeki payı Şekil 1'de gösterilmiştir. Katılım bankalarının bankacılık sektörü içerisindeki payı 2016 yılından bu yana sürekli artarak 2023 yılında %8,59'a ulaşmıştır. Bu oran, son 10 yıllık dönemde ortalama %6,23 olarak gerçekleşmiştir. Bu istatistikler, Türkiye'de katılım bankacılığı sektörünün giderek daha önemli hale geldiğini göstermektedir. Dünya genelinde ise 2018-2022 döneminde katılım bankalarının toplam varlıklarının bankacılık sektörü içerisindeki payı %2,5; katılım bankalarınca sağlanan finansmanların toplam finansmanlar içerisindeki payı %10,5; katılım bankalarınca toplanan fonların toplam fonlar içerisindeki payı %8,6 olmuştur.¹¹ Bu oranlar da dünya genelinde katılım bankalarının artan önemini ifade etmektedir.

Katılım bankacılığı sektörünün gelişimi ile ekonomik büyüme ilişkisini, kamu sektörünün ekonomik büyüme üzerine etkisini de dikkate alarak test etmeyi amaçlayan bu çalışmada 2006-2022 dönemine ait çeyreklik veriler kullanılmıştır. Katılım bankacılığı sektörünün gelişiminin göstergesi olarak katılım bankalarının topladığı fonlar ve sağladığı finansmanlarla bir model oluşturulmuştur. Katılım bankaları ile geleneksel bankaların ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini karşılaştırabilmek için geleneksel bankaların topladığı mevduatlar ve kullandığı kredilerle ikinci bir model daha oluşturulmuştur. Modellerde ekonomik büyümenin göstergesi olarak gayrisafi yurtiçi hasıla (GSYİH) değişkeni bağımlı değişken olarak alınmıştır. Değişkenler arasındaki kısa ve uzun dönem etkileri görebilmek için eş bütünleşme analizlerinden ARDL sınır testi yaklaşımı benimsenmiştir. İki ayrı modelde yapılan analizler, GSYİH üzerinde katılım bankalarının mı yoksa geleneksel bankaların mı daha fazla etkili olduğuna dair sayısal sonuçlar üretmektedir.

Ayrıca bu çalışma, kamu harcamalarını modellere dâhil ederek literatürdeki diğer çalışmalardan ayrılmaktadır. Kamu harcamaları, kamu sektöründeki gelişimin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini göz ardı etmemek için açıklayıcı değişken olarak kullanılmaktadır. Kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki ise Wagner'in öncü çalışmasına¹² dayanmaktadır. Literatürde Wagner kanunu olarak ifade edilen bu hipoteze göre, ekonomiler büyüdükçe ve geliştikçe kamu harcamaları ekonomik büyümeden

⁹ Hüseyin Tunç, *Katılım Bankacılığı: Felsefesi, Teorisi ve Türkiye Uygulaması*. (İstanbul: Nesil Yayınları, 2010), 185.

¹⁰ Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB), "Bankacılık Temel Performans Göstergeleri" (Erişim 23 Eylül 2023).

¹¹ Islamic Financial Services Board, "Islamic Financial Services Industry Stability Report 2023", 7. (Erişim 23 Eylül 2023).

¹² Adolf Wagner, *Finanzwissenschaft*. (Leipzig: C. F. Winter, 1883).

daha fazla artmaktadır. Wagner kanununun eleştirisi olarak ortaya çıkan Keynesyen hipotez¹³ ise kamu harcamalarındaki artışın ekonomik büyümeyi artıracığını ifade etmektedir. Yani, Wagner kanununda ilişkinin yönü ekonomik büyümeden kamu harcamalarına doğru iken Keynesyen hipotezde kamu harcamalarından ekonomik büyüme doğruudur.¹⁴ Bu çalışmada bağımlı değişken GSYİH olduğu için Keynesyen hipotezin geçerli olup olmadığı da test edilmektedir. Bu açıdan elde edilen sonuçlar, katılım bankacılığı sektörünün gelişimi ile ekonomik büyüme ilişkisine dair var olan literatüre kamu sektörünün gelişimini de dâhil ederek farklı bir boyut kazandırmakta ve katkı sağlamaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde finansal gelişme ile ekonomik büyüme ilişkisine dair literatür katılım bankacılığı ve geleneksel bankacılık sektörleri dikkate alınarak incelenmiştir. İkinci bölümde analizlerde kullanılan yöntem açıklanmıştır. Üçüncü bölüm, veri seti ve kurulan modellere dair bilgileri içermektedir. Dördüncü bölümde analizlerden elde edilen ampirik bulgular raporlanmıştır. Sonuç kısmında ise elde edilen bulguların literatürdeki bulgularla örtüşen ve ayrışan yönleri tartışılarak politika çıkarımları yapılmış ve gelecek çalışmalar için önerilerde bulunulmuştur.

1. LİTERATÜR İNCELEMESİ

Finansal gelişme ile ekonomik büyüme ilişkisine dair Schumpeter¹⁵ ile başlayıp Goldsmith,¹⁶ McKinnon,¹⁷ Ibrahim ve Alagidede¹⁸ gibi çalışmalarla devam eden geniş bir literatür oluşmuştur. Schumpeter, öncü çalışmasında finansal sistemin ekonomideki kaynakları az verimli sektörlerden daha verimli sektörler aktardığını, bu durumun teknolojik yeniliklerle birlikte ekonominin büyümesine katkı sağladığını belirtmiştir. Bu ilişkiye dair yapılan ilk ampirik çalışmalardan olan Goldsmith'in çalışmasında, 35 ülkeden elde edilen panel veriler analiz edilmiş ve finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir korelasyonun olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Literatürde yapılan çalışmaların çoğunda söz konusu ilişkinin iki yönünden bahsedilir. Talep yönlü yaklaşımda, ekonomi büyüdükçe finansal işlemlere olan talep artacak ve finans sektörü geliyecektir. Arz yönlü yaklaşımda ise sağlam bir finans sektörünün gelişimi ekonomik büyüme katkı sağlayacaktır.¹⁹

Finansal gelişmenin göstergesi olarak geleneksel bankacılık sisteminin topladığı mevduat, kullandığı krediler gibi değişkenleri kullanarak finansal gelişme – ekonomik büyüme ilişkisini test eden çalışmaların ürettiği sonuçlar karışıktır. Bazı çalışmalar,²⁰ finansal sektördeki gelişimin ekonomik büyüme katkı sağlayacağına dair kanıtlar sunarak arz yönlü yaklaşımı desteklemektedir. Bazı çalışmalar²¹ ise ekonomik büyümenin finans sektörünün gelişimine neden olduğu sonucuna ulaşarak talep yönlü yaklaşımı

¹³ John M. Keynes, *The General Theory of Employment, Interest and Money*. (London: Palgrave Macmillan, 1936).

¹⁴ Ali Balki – Serkan Göksu, "The Relationship Between Public Expenditures and Economic Growth in the Scope of Economic Classification: The Case of Türkiye." *Panoeconomicus* (2023).

¹⁵ Schumpeter, *The Theory of Economic Development*.

¹⁶ Goldsmith. *Financial Structure and Development*.

¹⁷ Ronald I. McKinnon, *Money and Capital in Economic Development*. (Washington, DC: Brookings Institution, 1973).

¹⁸ Muazu Ibrahim - Paul Alagidede. "Effect of Financial Development on Economic Growth in Sub-Saharan Africa." *Journal of Policy Modeling* 40/6 (2018), 1104-1125.

¹⁹ Hugh T. Patrick, "Financial Development and Economic Growth in Underdeveloped Countries." *Economic Development and Cultural Change* 14/2 (1966), 174.

²⁰ Robert G. King - Ross Levine, "Finance and Growth: Schumpeter might be Right." *The Quarterly Journal of Economics* 108/3 (1993), 717; Paul Wachtel - Peter Rousseau. *Financial Intermediation and Economic Growth: A Historical Comparison of the US, UK and Canada*, No. 94-04, (1994); César Calderón - Lin Liu. "The Direction of Causality Between Financial Development and Economic Growth." *Journal of Development Economics* 72/1 (2003), 321.

²¹ John G. Gurley - Edward S. Shaw. "Financial Structure and Economic Development." *Economic Development and Cultural Change* 15/3 (1967), 257; Roger B. Atinéhou vd., "Financial Intermediation and Economic Growth: Evidence from Western Africa." *Applied Financial Economics* 15/11 (2005), 777; Peter Quartey - Frank Prah. "Financial Development and Economic Growth in Ghana: Is there a Causal Link?." *African Finance Journal* 10/1 (2008).

desteklemektedir. Jung,²² Leitaio,²³ Adusei²⁴ çalışmalarında hem finansal gelişmeden ekonomik büyümeye doğru hem de ekonomik büyümeden finansal gelişmeye doğru çift yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Tüm bu çalışmaların aksine finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasında herhangi bir ilişkinin varlığına dair kanıt elde edemeyen çalışmalar²⁵ da bulunmaktadır.

Finansal gelişmenin göstergesi olarak geleneksel bankalar yerine katılım bankalarının topladığı fonları ya da sağladığı finansmanları kullanarak ekonomik büyümeyle ilişkisini inceleyen çalışmalar da vardır. Bu çalışmaların sayısı son 20 yıllık dönemde artış gösterse de yeterli düzeyde olmadığı söylenebilir. Bu konudaki ilk çalışmalardan biri olan Furqani ve Mulyany²⁶ tarafından yapılan araştırmada, Malezya'da faaliyet gösteren katılım bankalarının sağladığı toplam finansmanın kişi başına düşen GSYİH, sabit yatırımlar ve ticari faaliyetlerle ilişkisi 1997-2005 dönemi için analiz edilmiştir. Eş bütünleşme analizi sonuçlarına göre, ekonomik büyüme katılım bankacılığı sektörünün gelişmesine neden olmaktadır. Bu bulgu talep yönlü yaklaşımı destekler niteliktedir. Gudarzi Farahani ve Dastan²⁷ tarafından yapılan çalışmada, dokuz ülkenin katılım bankalarının performansı ile ekonomik büyüme ilişkisi 2000-2010 dönemine ait çeyreklik veriler kullanılarak test edilmiştir. Yapılan panel eş bütünleşme analizi sonuçlarına göre, katılım bankalarının sağladığı finansman ile ekonomik büyüme ve sermaye birikimi arasında pozitif korelasyon vardır.

Boukhatem ve Moussa'nın²⁸ MENA bölgesindeki 13 ülkenin 2000-2014 dönemine ait verilerini kullanarak yaptığı panel eş bütünleşme analizi sonucunda, katılım bankalarının sağladığı finansman ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki tespit edilmiştir. Bu çalışmalar gibi Abduh ve Chowdhury,²⁹ Mohd. Yusof ve Bahlous,³⁰ Abedifar ve arkadaşları³¹ tarafından yapılan araştırmalarda da katılım bankalarının gelişimi ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki tespit edilmiştir. Ancak bazı çalışmalar³² ise inceledikleri dönem ve ülke/ülke grupları itibarıyla katılım bankaları tarafından sağlanan finansmanlar ve toplanan fonlar ile GSYİH ya da ekonomik büyüme arasında herhangi bir ilişki olmadığına yönelik sonuçlar sunmaktadırlar.

²² Woo S. Jung, "Financial Development and Economic Growth: International Evidence." *Economic Development and Cultural Change* 34/2 (1986).

²³ Nuno Carlos Leitaio, "Financial Development and Economic Growth: A Panel Data Approach." *Theoretical and Applied Economics* 17 (2010).

²⁴ Michael Adusei, "Finance-Growth Nexus in Africa: A Panel Generalized Method of Moments (GMM) Analysis." *Asian Economic and Financial Review* 3/10 (2013), 1314.

²⁵ Panicos O. Demetriades - Khaled A. Hussein, "Does Financial Development Cause Economic Growth? Time-Series Evidence from 16 Countries." *Journal of Development Economics* 51/2 (1996), 387; N. R. Bhanumurthy - Prakash Singh, "Financial Sector Development and Economic Growth in Indian States." *International Journal of Economic Policy in Emerging Economies* 6/1 (2013), 47; Kojo Menyah vd. "Financial Development, Trade Openness and Economic Growth in African Countries: New Insights from a Panel Causality Approach." *Economic Modelling* 37 (2014), 386.

²⁶ Furqani - Mulyany, "Islamic Banking and Economic Growth: Empirical Evidence from Malaysia."

²⁷ Yazdan Gudarzi Farahani - Masood Dastan, "Analysis of Islamic Banks' Financing and Economic Growth: A Panel Cointegration Approach." *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management* 6/2 (2013), 156.

²⁸ Boukhatem - Moussa, "The Effect of Islamic Banks on GDP Growth: Some Evidence from Selected MENA Countries.", 231.

²⁹ Muhamad Abduh - Nazreen T. Chowdhury, "Does Islamic Banking Matter for Economic Growth in Bangladesh." *Journal of Islamic Economics, Banking and Finance* 8/3 (2012), 104.

³⁰ Rosylin Mohd. Yusof - Mejda Bahlous, "Islamic Banking and Economic Growth in GCC & East Asia Countries: A Panel Cointegration Analysis." *Journal of Islamic Accounting and Business Research* 4/2 (2013), 167.

³¹ Pejman Abedifar vd. "Finance-Growth Nexus and Dual-Banking Systems: Relative Importance of Islamic Banks." *Journal of Economic Behavior & Organization* 132 (2016), 198.

³² Katherine Johnson, "The Role of Islamic Banking in Economic Growth." *Journal of Finance Services of Research* 38 (2013), 95; Nejib Hachicha - Amine Ben Amar, "Does Islamic Bank Financing Contribute to Economic Growth? The Malaysian Case." *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management* 8/3 (2015), 349; Gholamreza Tajgardoon vd., "Islamic Banking and Economic Growth: Evidence from Asia." *Journal of Modern Accounting and Auditing* 9/4 (2013).

Türkiye örnekleminde katılım bankacılığının gelişimi ile ekonomik büyüme ilişkisini inceleyen sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Bunlardan Işık'ın³³ 2006-2014 verilerini kullanarak yaptığı çalışmada, katılım bankalarının topladığı fonlar ve sağladığı finansmanlar ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki eş bütünleşme analizi ve nedensellik testi ile incelenmiştir. Analiz sonuçlarına göre, kısa dönemde katılım bankalarının sağladığı fonlarla ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensellik varken uzun dönemde sadece toplanan fonlardan ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir ilişki vardır. Kutlu ve Karamustafa³⁴ tarafından yapılan çalışmada, ekonomik büyüme üzerinde mevduat ve katılım bankalarından hangisinin daha etkin olduğunu belirlemek için 2003-2017 dönemine ait verilerle eş bütünleşme analizi yapılmıştır. Mevduat bankalarının topladıkları mevduat ve kullandırdıkları krediler ile katılım bankalarının topladıkları fonlar ve sağladıkları finansmanların değişken olarak kullanıldığı analiz sonuçlarına göre, katılım bankalarının gelişimi ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemli bir ilişki yoktur. Ayrıca, mevduat bankalarının gelişimi ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi vardır.

Çonkar ve arkadaşları,³⁵ geleneksel bankaların kullandırdıkları kredi ve katılım bankalarının sağladıkları finansman miktarı ile GSYİH ve sabit sermaye yatırımları arasında bir ilişkinin olup olmadığını tespit edebilmek için 2007-2015 dönemine ait verileri analiz etmiştir. Yapılan nedensellik testi sonuçlarına göre, geleneksel banka kredileri ile GSYİH arasında çift yönlü ve sabit sermaye yatırımlarına doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilirken katılım bankalarının sağladığı finansmanın sabit sermaye yatırımlarının nedeni olduğu tespit edilmiştir. Vural ve Kök³⁶ tarafından yapılan çalışmada ise katılım bankalarının sağladığı finansmanın geleneksel bankaların kredi hacmi içindeki payı ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi tespit etmek için nedensellik testi yapılmıştır. 2005-2020 dönemine ait elde edilen sonuçlara göre, katılım bankalarının sağladığı finansmandan ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi vardır. Ancak bu iki çalışmada da değişkenlerin uzun dönemde birlikte hareket edip etmediğini belirlemek üzere bir eş bütünleşme analizi yapılmamıştır. Türkiye örnekleminde katılım bankacılığının gelişimi ile ekonomik büyüme ilişkisini sektörel bazda inceleyen çalışmalar³⁷ da bulunmaktadır.

2. VERİ SETİ VE MODEL

Katılım bankacılığı sektörünün büyüme üzerine etkisini ölçmek üzere tasarlanan çalışmada kullanılan değişkenlerin tanımlamaları, veri kaynağı ve beklenen işaret değerleri aşağıda Tablo 1'de sunulmuştur. Çalışma kapsamı Türkiye örneklemiyle sınırlandırılmış ve 2006Q1-2022Q4 dönemini kapsamaktadır. Çalışmada kullanılan tüm veriler tüketici fiyat endeksi (TÜFE) kullanılarak reelleştirilmiştir. Ardından tüm verilerin doğal logaritmaları alınmış ve çeyreklik veriler kullanıldığı için mevsimsel etkilerden arındırılmıştır.

Tablo 1. Verilere İlişkin Açıklamalar

	Açıklama	Veri Kaynağı	Beklenen İşaret Değeri
Ingdp	Zincirlenmiş hacim endeksine göre harcama yöntemiyle hesaplanmış GSYİH	TCMB	Bağımlı Değişken
Inkatfon	Katılım bankalarının topladığı toplam fon miktarı	TCMB	+
Inkatkrd	Katılım bankalarının sağladığı toplam finansman miktarı	TCMB	+
Inkamh	Toplam kamu harcaması miktarı	HMB	+

³³ Işık, "Türkiye'de Katılım Bankacılığı ile Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedenselliğin Sınanması." 75.

³⁴ Melih Kutlu - Osman Karamustafa. "Katılım Bankalarının Ekonomik Büyümede Rolü: Mevduat Bankaları ile Karşılaştırmalı Bir Analiz." *İşletme Araştırmaları Dergisi* 11/4 (2019), 3025.

³⁵ Çonkar vd. "Mevduat ve Katılım Bankaları Kredilerinin Ekonomik Büyüme İle İlişkisi: Ekonometrik Bir Analiz." 1.

³⁶ Vural - Kök, "Katılım Bankacılığı ve Ekonomik Büyümede Nedensellik İlişkisi." 183.

³⁷ Tuğrul Kandemir vd. "Sektörel Krediler ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Katılım Bankaları Örneği." *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 10/2 (2018); Levent Çinko - Ahmet Balcı. "Bankaların Kredi Büyümesinin GSYİH'ye Olan Etkisinin Sektör Bazlı İncelenmesi: Türkiye İçin Ekonometrik Bir Analiz." *Ekonomi İşletme ve Maliye Araştırmaları Dergisi* 4/1 (2022).

Ingmev	Kurumsal sektörlere göre geleneksel bankaların topladığı toplam mevduat miktarı	TCMB	+
Ingkrd	Kurumsal sektörlere göre geleneksel bankaların kullandığı toplam kredi miktarı	TCMB	+

Kaynak: TCMB³⁸ ve Hazine ve Maliye Bakanlığı (HMB).³⁹

Çalışmada, katılım bankacılığı sektörünün GSYİH üzerine etkisi geleneksel bankacılık sektörüyle karşılıklı olarak analiz edilmek istenildiğinden 2 farklı model oluşturulmuştur. Bu modellerden ilki katılım bankacılığı sektörünün GSYİH üzerine etkisini analiz etmektedir. Böylece katılım fonlarının ve katılım bankalarının sağladığı finansmanların etkin kullanılıp kullanılmadığı tespit edilmeye çalışılacaktır. İkinci model ise geleneksel bankacılık sektörünün GSYİH üzerine etkisine odaklanmaktadır. Böylece geleneksel bankacılık sektöründeki mevduat ve kredilerin etkin kullanılıp kullanılmadığı analiz edilecektir. Bu modeller ayrıca katılım bankacılığı sektörünün mü yoksa geleneksel bankacılık sektörünün mü GSYİH üzerinde daha etkin olduğunu görmeye imkân tanıyacaktır. Diğer çalışmalardan farklı olarak her iki modele de kamu sektörünün ağırlığını görmek amacıyla kamu harcamaları açıklayıcı değişken olarak eklenmiştir. Çalışma kapsamında oluşturulan modeller denklem 1 ve 2'de sunulmuştur.

$$\text{Model 1} \Rightarrow \ln gdp_t = \alpha_1 + \beta_2 \ln katfon_t + \beta_3 \ln katkrd_t + \beta_4 \ln kamh_t + \varepsilon_t \quad (1)$$

$$\text{Model 2} \Rightarrow \ln gdp_t = \alpha_2 + \beta_5 \ln gmev_t + \beta_6 \ln gkrd_t + \beta_7 \ln kamh_t + \mu_t \quad (2)$$

Tablo 2. Tanımlayıcı İstatistikler

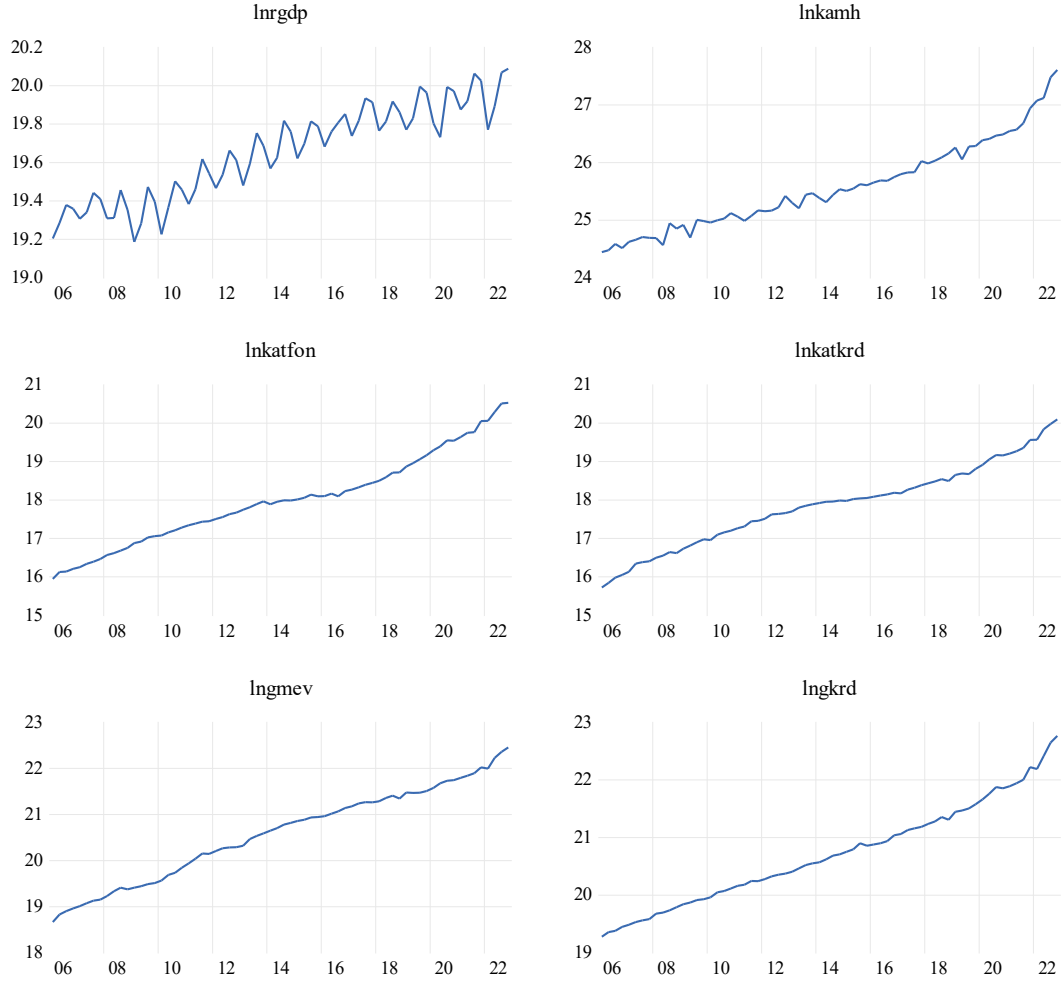
	Ingdp	Inkatfon	Inkatkrd	Inkamh	Ingmev	Ingkrd
Ortalama	19.64953	17.99423	17.84852	25.57717	20.71941	20.57736
Medyan	19.68439	17.97700	17.95725	25.45490	20.65271	20.73944
Maksimum	20.08844	20.52932	20.09565	27.60374	22.76210	22.45225
Minimum	19.18692	15.94870	15.72282	24.44617	19.27834	18.66428
Std. Hata	0.245690	1.169818	1.066234	0.763385	0.883386	1.012582
Çarpıklık	-0.106673	0.312772	0.002459	0.645020	0.341985	-0.152415
Basıklık	1.891922	2.393511	2.374696	2.792372	2.280532	1.911083
Jarque-Bera	3.607833	2.150878	1.107916	4.837390	2.792110	3.622873
Olasılık	0.164653	0.341148	0.574671	0.089038	0.247572	0.163419
Gözlem Sayısı	68	68	68	68	68	68

Tanımlayıcı istatistiklerin sunulduğu Tablo 2'ye göre değişkenlerin doğal logaritmaları alındığı için uç değerleri birbirine yakınsamıştır. Böylece, değişkenlerin ortalama ve medyan değerleri birbirine oldukça yakın ve standart sapma değerleri de nispeten düşük olmuştur. Ayrıca her bir değişkene ilişkin 68 çeyreklik veriyi kapsayan çalışmadaki tüm değişkenlerin Jarque-Bera test istatistiğinin olasılık değerlerine göre normal dağılıma uygun olduğu söylenebilir.

³⁸ TCMB, "Elektronik Veri Dağıtım Sistemi" (Erişim 23 Eylül 2023).

³⁹ Hazine ve Maliye Bakanlığı (HMB), "Genel Yönetim Mali İstatistikleri" (Erişim 23 Eylül 2023).

Şekil 2. Değişkenlerin Zaman Yolu Grafiği

Şekil 2’de görüldüğü üzere mevsimsel etkilerin en baskın olduğu değişken GSYİH’dir. Tüm değişkenler pozitif eğimli olup diğer değişkenlere oranla en yüksek dalgalanma GSYİH ve toplam kamu harcaması değişkenlerindedir. 68 dönemlik gözlem boyunca GSYİH, 30 çeyrekte daralmıştır. Daralmanın en yüksek olduğu üç çeyrek ise 2009, 2020 ve 2022 yıllarının ilk çeyrekleridir. Bu daralmalarda, 2008 küresel krizinin ve 2020 yılındaki pandeminin etkili olduğu söylenebilir. Kamu harcamaları, inceleme dönemindeki 46 çeyrekte artış göstermiştir. En fazla artışın olduğu çeyrekler ise 2021 ve 2022 yıllarına aittir. Katılım bankalarının topladığı fonlar, yalnızca yedi çeyrekte daralmış olup haricinde sürekli artış göstermiştir. En fazla daralmanın yaşandığı dönemler ise 2015 ve 2018 yıllarının dördüncü çeyrekleri ile 2014 yılının birinci çeyreğidir. Geleneksel bankaların topladığı mevduat ise yalnızca altı çeyrekte daralmıştır. En fazla daralma 2022 yılının birinci çeyreği ile 2018 ve 2020 yıllarının dördüncü çeyreklerinde gerçekleşmiştir. Katılım bankalarının sağladığı finansmanlar altı çeyrek dışında sürekli artmıştır. Finansmanların en fazla azaldığı çeyrekler; 2018 yılının dördüncü, 2016 yılının üçüncü ve 2014 yılının birinci çeyrekleridir. Geleneksel bankaların kullandığı krediler de yedi çeyrek haricinde sürekli artmıştır. Kredilerdeki en fazla azalma 2018 yılının dördüncü, 2022 yılının birinci ve 2019 yılının ikinci çeyreklerinde yaşanmıştır.

3. YÖNTEM

Bağımlı değişkeni açıklamada, bağımlı değişkenin kendi geçmiş değerleriyle bağımsız değişkenin geçmiş verilerini aynı modelde kullanmaya imkân veren ARDL yöntemi, farklı entegrasyon seviyelerine sahip değişkenler arasında olası uzun dönemli denge ilişkilerinin varlığını ve doğasını anlamaya yardımcı olur. Bu amaç doğrultusunda oluşturulan ARDL modelleri denklem 3 ve 4'te sunulmuştur.

$$\begin{aligned} \Delta \ln gdp_t = & \varphi_0 + \varphi_1 dummy + \sum_{i=1}^{p=4} \varphi_{2i} \Delta \ln gdp_{t-i} + \sum_{j=0}^{r=2} \varphi_{3j} \Delta \ln katfon_{t-j} \\ & + \sum_{k=0}^{s=0} \varphi_{4k} \Delta \ln katkrd_{t-k} + \sum_{l=0}^{t=4} \varphi_{5l} \Delta \ln kamh_{t-l} + \beta_1 \ln gdp_{t-1} \\ & + \beta_2 \ln katfon_{t-1} + \beta_3 \ln katkrd_{t-1} + \beta_4 \ln kamh_{t-1} + \varepsilon_t \end{aligned} \quad (3)$$

Denklem 3'te yer alan "Δ" fark operatörünü, "ε_t" hata terimini, "p,r,s,t" gecikme uzunluklarını, "φ₀" sabit terimi, "φ₂, φ₃, φ₄, φ₅" kısa dönemli katsayıları, "β₁, β₂, β₃, β₄" uzun dönemli katsayıları göstermektedir.

$$\begin{aligned} \Delta \ln gdp_t = & \rho_0 + \rho_1 dummy + \sum_{i=1}^{p=4} \rho_{2i} \Delta \ln gdp_{t-i} + \sum_{j=0}^{r=0} \rho_{3j} \Delta \ln gmev_{t-j} + \sum_{k=0}^{s=1} \rho_{4k} \Delta \ln gkrd_{t-k} \\ & + \sum_{l=0}^{t=4} \rho_{5l} \Delta \ln kamh_{t-l} + \gamma_1 \ln gdp_{t-1} + \gamma_2 \ln gmev_{t-1} + \gamma_3 \ln gkrd_{t-1} \\ & + \gamma_4 \ln kamh_{t-1} + \varepsilon_t \end{aligned} \quad (4)$$

Denklem 4'te yer alan "Δ" fark operatörünü, "ε_t" hata terimini, "p,r,s,t" gecikme uzunluklarını, "ρ₀" sabit terimi, "ρ₂, ρ₃, ρ₄, ρ₅" kısa dönemli katsayıları, "γ₁, γ₂, γ₃, γ₄" uzun dönemli katsayıları göstermektedir.

Değişkenler arasındaki eş bütünleşme ilişkisi F_{PSS} ve t_{BDM} sınır testleri yardımıyla tespit edilmiştir. Model 1 için F_{PSS} sınır testinin boş ve alternatif hipotezleri $H_0 = \beta_1 = \beta_2 = \beta_3 = \beta_4 = 0$ ve $H_A = \beta_1 \neq \beta_2 \neq \beta_3 \neq \beta_4 \neq 0$ şeklindedir. Model 1 için t_{BDM} sınır testinin boş ve alternatif hipotezleri ise $H_0 = \beta_1 = 0$ ve $H_A = \beta_1 \neq 0$ 'dır. Öte yandan Model 2 için F_{PSS} sınır testinin boş ve alternatif hipotezleri $H_0 = \gamma_1 = \gamma_2 = \gamma_3 = \gamma_4 = 0$ ve $H_A = \gamma_1 \neq \gamma_2 \neq \gamma_3 \neq \gamma_4 \neq 0$ iken t_{BDM} sınır testinin boş ve alternatif hipotezleri ise $H_0 = \gamma_1 = 0$ ve $H_A = \gamma_1 \neq 0$ şeklindedir. Bu testlerin sınır testi istatistiklerine sırasıyla, Pesaran ve arkadaşları⁴⁰ ile Narayan⁴¹ tarafından hesaplanan alt ve üst sınır kritik değerleriyle karşılaştırılarak karar verilmiştir.

Modellere ilişkin kısa dönem katsayılar ve ECT katsayıları hata düzeltme modelleri ile tahmin edilecek olup hata düzeltme modelleri aşağıda denklem 5 ve 6'da gösterilmiştir.

$$\begin{aligned} \Delta \ln gdp_t = & \varphi_0 + \varphi_1 dummy + \sum_{i=1}^{p=4} \delta_{2i} \Delta \ln gdp_{t-i} + \sum_{j=0}^{r=2} \delta_{3j} \Delta \ln katfon_{t-j} \\ & + \sum_{k=0}^{s=0} \delta_{4k} \Delta \ln katkrd_{t-k} + \sum_{l=0}^{t=4} \delta_{5l} \Delta \ln kamh_{t-l} + \varphi_2 ECT_{t-1} + \tau_t \end{aligned} \quad (5)$$

⁴⁰ M. Hashem Pesaran vd. "Bounds Testing Approaches to the Analysis of Level Relationships." *Journal of Applied Econometrics* 16/3 (2001).

⁴¹ Paresh Kumar Narayan, "The Saving and Investment Nexus for China: Evidence from Cointegration Tests." *Applied Economics* 37/17 (2005).

Denklemler 5 ve 6'da yer alan " Δ " birinci farkı, " τ " ve " σ " hata terimlerini, " p, r, s, t " gecikme uzunluklarını, " φ_0 " ve " ρ_0 " sabit terimleri, " δ "lar ve " ϑ "lar kısa dönemli katsayıları, ECT_{t-1} hata düzeltme terimini göstermektedir. " φ_2 " ve " ρ_2 " katsayılarının negatif ve olasılık değerlerinin 0,05'ten küçük olması beklenmektedir.

$$\Delta \ln gdp_t = \rho_0 + \rho_1 dummy + \sum_{i=1}^{p=4} \vartheta_{2i} \Delta \ln gdp_{t-i} + \sum_{j=0}^{r=2} \vartheta_{3j} \Delta \ln gmev_{t-j} + \sum_{k=0}^{s=0} \vartheta_{4k} \Delta \ln gkrd_{t-k} + \sum_{l=0}^{t=4} \vartheta_{5l} \Delta \ln kamh_{t-l} + \rho_2 ECT_{t-1} + \sigma_t \quad (6)$$

4. AMPİRİK BULGULAR

Durağan olmayan zaman serilerinin stokastik/raslantısal eğilim etkileri içermesi sahte regresyona sebebiyet verebilir. Dolayısıyla bu rastlantısal eğilimi dikkate almadan yapılan analizler yanıltıcı sonuçlara neden olabilir. Ayrıca birim kök testleri, uygulanacak analiz yönteminin tespitinde de kritik rol oynamaktadır.⁴² Bu çalışmada geleneksel birim kök testi olarak tanımlanan Phillips-Perron⁴³ (PP) birim kök testi uygulanmıştır. Ekonometri alan yazınında yaşanan gelişmelerin ışığında birim kök testlerinde de bazı gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmelerin ışığında bu çalışmada ikinci bir birim kök testi olarak yapısal kırılmaları da dikkate alan Lee-Strazicich⁴⁴ (LS) birim kök testi de uygulanmıştır.

Aşağıda Tablo 3'te PP birim kök testi sonuçları sunulmuştur. Bu sonuçlara göre çalışmada bağımlı değişken olan GSYİH değişkeni sabitli ve trendli modelde %1 anlamlılık seviyesinde durağanken sabitli modelde ve sabitsiz ve trendsiz modelde durağan değildir. Ancak bu değişkenin birinci farkı alındığında tüm modeller için durağan hale gelmektedir. Bağımsız değişkenlerin tamamı ise açık bir şekilde $I(1)$ 'dir. Bağımlı değişkene ilişkin çelişkili sonuçlar elde edilmesi ve birim kök sınavında yapısal kırılmaları da dikkate almak amacıyla LS birim kök testi de uygulanmıştır.

Tablo 3. Phillips-Perron Birim Kök Testi Sonuçları

PP	Sabitli		Sabitli ve Trendli		Sabitsiz ve Trendsiz	
Düzeyde	t istatistiği	Olasılık	t istatistiği	Olasılık	t istatistiği	Olasılık
Lngdp	-1.6682	0.4426	-6.1745***	0.0000	2.8899	0.9989
Lnkatfon	1.6423	0.9995	0.4170	0.9988	8.0842	1.0000
Lnkatkrd	0.1529	0.9675	-1.3434	0.8682	7.3519	1.0000
Lnkamh	5.0803	1.0000	0.2066	0.9977	4.0891	1.0000
Lngmev	3.0141	1.0000	3.3083	1.0000	7.6224	1.0000
Lngkrd	-0.3836	0.9054	-2.3013	0.4273	9.0999	1.0000
Birinci Farklarda						
$\Delta(\ln gdp)$	-13.8528***	0.0000	-13.6576***	0.0001	-9.8673***	0.0000
$\Delta(\ln katfon)$	-9.3912***	0.0000	-9.8619***	0.0000	-5.5978***	0.0000
$\Delta(\ln katkrd)$	-8.3957***	0.0000	-8.3665***	0.0000	-4.7692***	0.0000
$\Delta(\ln kamh)$	-10.9506***	0.0000	-11.8680***	0.0000	-8.9636***	0.0000
$\Delta(\ln gmev)$	-8.0642***	0.0000	-8.8489***	0.0000	-4.9316***	0.0000
$\Delta(\ln gkrd)$	-8.3515***	0.0000	-8.2732***	0.0000	-4.5065***	0.0000

Not: "***", istatistiki olarak %1 önem seviyesini göstermektedir.

Aşağıda Tablo 4'te sunulan LS birim kök testi sonuçlarına göre, kamu harcamaları ve mevduat bankalarının toplam mevduatları değişkeni düzeyde durağan iken diğer değişkenler birinci farklarda durağandır.

⁴² Serkan Göksu, "Plastik Kart Harcamaları Hanehalkı Özel Tüketim Harcamaları Üzerinde Etkili mi? ARDL Yönteminden Ampirik Kanıtlar." *İstanbul İktisat Dergisi* 72/2 (2022), 861-862.

⁴³ Peter CB. Phillips - Pierre Perron. "Testing for a Unit Root in Time Series Regression." *Biometrika* 75/2 (1988).

⁴⁴ Junsoo Lee - Mark C. Strazicich. "Minimum Lagrange Multiplier Unit Root Test with Two Structural Breaks." *Review of Economics and Statistics* 85/4 (2003).

Tablo 4. Lee-Strazicich Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Düzeyde			Birinci Farklarda			Karar
	Lag	Kırılma Dönemi	t istatistiği	Lag	Kırılma Dönemi	t istatistiği	
lngdp	4	2010Q1-2014Q2	-5.645801	2	2019Q1-2020Q3	-8.939260***	I(1)
lnkatfon	3	2011Q2-2017Q1	-4.187736	1	2016Q3-2021Q1	-9.885722***	I(1)
lnkatkrd	3	2012Q1-2018Q4	-3.743727	1	2015Q1-2020Q2	-8.428582***	I(1)
lnkamh	1	2015Q4-2020Q4	-7.775062***	-	-	-	I(0)
lngmev	3	2018Q4-2020Q2	-6.133133**	-	-	-	I(0)
lngkrd	4	2015Q2-2020Q1	-4.965406	1	2018Q4-2021Q3	-7.162976***	I(1)

Not: “***”, istatistiki olarak %1; “**”, %5 önem seviyesini göstermektedir.

Her iki testin ortak sonucu hiçbir değişken ikinci farklarda durağan “I(2)” değildir ve değişkenler farklı seviyelerde durağandır. Dolayısıyla değişkenlerin farklı seviyelerde durağan olmaları yöntem olarak ARDL yönteminin tercih edilmesine neden olmuştur. Bu yöntemin uygulanabilmesi için ilk olarak maksimum gecikme uzunluğunun (Lag) belirlenmesi gerekir. Veriler çeyreklik olduğu için maksimum gecikme uzunluğunu 4 olarak belirlenmiştir. AIC’e (Akaike Bilgi Kriteri) göre en uygun modeller Model 1 için (4, 2, 0, 4) iken Model 2 için (4, 0, 1, 4)’tür. En uygun gecikme uzunluklarının tespit edilmesinin ardından değişkenler arasındaki olası eş bütünleşme ilişkileri F_{PSS} ve t_{BDM} testleri vasıtasıyla araştırılmış ve sonuçlar aşağıda Tablo 5’te sunulmuştur. Katılım bankacılığı sektörünün etkinliğini tespit etmek için kurulan Model 1’de yer alan değişkenler arasında %1 anlamlılık seviyesinde eş bütünleşme ilişkisi vardır. Geleneksel bankacılık sektöründeki etkinliği ifade eden Model 2 ise %5 anlamlılık seviyesinde eş bütünleşiktir. Bu sonuçlar her iki modelde yer alan değişkenlerin uzun dönemde birlikte hareket ettiği ve doğrusal bileşimlerinin denge noktasına yakınsayacağı şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 5. ARDL Sınır Testi Sonuçları

Model 1				Model 2		
$f(\text{lngdp} \text{lnkatfon}, \text{lnkatkrd}, \text{lnkamh})$				$f(\text{lngdp} \text{lngmev}, \text{lngkrd}, \text{lnkamh})$		
ARDL (4, 2, 0, 4) k:3 m:4				ARDL (4, 0, 1, 4) k:3 m:4		
$F_{PSS} : 5.104148***$		Eş bütünleşik		$F_{PSS} : 3.734111**$		Eş bütünleşik
$t_{BDM} : -4.073359***$				$t_{BDM} : -3.573314**$		
F critical values n=1.000		F critical values n=65		t-critical values		
I(0)	I(1)	I(0)	I(1)	I(0)	I(1)	
2.72	3.77	2.843	3.923	-2.57	-3.46	10%
3.23	4.35	3.435	4.583	-2.86	-3.78	5%
4.29	5.61	4.69	6.143	-3.43	-4.37	1%

Notlar: Modellerin tahmini case #III’e göre yapılmıştır. k: bağımsız değişken sayısını; m: gecikme uzunluğunu; n: gözlem sayısını; “***”, istatistiki olarak %1; “**”, %5 önem seviyesini göstermektedir.

Modellere ilişkin uzun dönem katsayı tahminlerini içeren Tablo 6 incelendiğinde, katılım bankacılığı sektörünün etkinliğini gösteren Model 1’de yer alan tüm katsayılar %1 önem seviyesinde anlamlıdır. Model 1 için yukarıda Tablo 1’de sunulan beklenen işaret değerleriyle uyumluluk göstermeyen tek değişken katılım bankalarının topladığı fonlardır. Bu

değişkenin katsayısı yaklaşık -0.59 olup bu sonuç katılım bankalarının topladığı fon miktarı %1 arttıkça GSYİH'nin %0.59 azalması anlamına gelir. Bu sonuç, katılım bankalarının topladığı fonları etkin kullanmadığı şeklinde yorumlanabilir. Öte yandan katılım bankalarının sağladığı finansmanların GSYİH üzerinde pozitif etkisi vardır. Katılım bankaları tarafından sağlanan finansman miktarı %1 arttıkça, GSYİH'nin %0.53 artması anlamına gelir. Bu sonuç, katılım bankalarının sağladığı finansmanların etkin alanlarda değerlendirilip ekonomik aktivitelere olumlu yansıdığı şeklinde yorumlanabilir. Kamu harcamalarının GSYİH üzerinde olan etkisi de beklenildiği gibi pozitifdir. Devletin yapmış olduğu kamu harcamaları %1 arttıkça GSYİH yaklaşık %0.58 artmaktadır.

Tablo 6. Uzun Dönem Tahmin Sonuçları

Model 1	Katsayılar	t-istatistik	Olasılık	Model 2	Katsayılar	t-istatistik	Olasılık
Inkatfon	-0.588853***	-2.994799	0.0043	Ingmev	-0.500006	-1.183709	0.2421
Inkatkrd	0.526167***	3.104278	0.0032	Ingkrd	0.398538***	3.598757	0.0007
Inkamh	0.577299***	3.222513	0.0023	Inkamh	0.408687	1.007858	0.3184

Not: "***", istatistiki olarak %1 önem seviyesini göstermektedir.

Geleneksel bankaların finans sektöründeki etkinliğini gösteren Model 2'deki bulgular Model 1 ile benzerdir. Model 2 için Tablo 1'de sunulan beklenen işaret değerleriyle uyumluluk göstermeyen tek değişken geleneksel bankaların topladığı mevduat miktarıdır. Bu değişkenin katsayısı yaklaşık -0.50 olup bu sonuç kalkınma bankalarının topladığı mevduat miktarı %1 arttıkça GSYİH'nin %0.50 azalması anlamına gelir. Bu sonuç, geleneksel bankaların topladığı mevduatları etkin kullanmadığı şeklinde yorumlanabilir. Geleneksel bankaların kullandığı kredi miktarı %1 arttıkça GSYİH %0.40 artacaktır. Bu sonuç, geleneksel bankalar tarafından kullanılan kredilerin etkin alanlarda değerlendirilip ekonomik aktivitelere olumlu yansıdığı şeklinde yorumlanabilir. Ancak bu etkinin boyutu Model 1'e göre daha zayıftır. Daha açık ifade etmek gerekirse katılım bankalarınca sağlanan finansmanların GSYİH üzerindeki olumlu etkisi, geleneksel bankalarca kullanılan kredilerden daha büyüktür. Öte yandan Model 1 ile paralel bir şekilde kamu harcamalarının GSYİH üzerinde olan etkisi de beklenildiği gibi pozitifdir. Devletin yapmış olduğu kamu harcamaları %1 arttıkça GSYİH yaklaşık %0.41 artmaktadır. Ancak etkinin büyüklüğünün Model 1'den daha zayıf olduğu söylenebilir.

Tablo 7'de modellerden elde edilen kısa dönem tahmin sonuçları yer almaktadır. Her iki modelin hata düzeltme terimi negatif ve istatistiki olarak anlamlıdır. Katsayının negatif olması kısa dönemde ortaya çıkacak bir şokun Model 1 ve 2 için yaklaşık %45 ve %48'inin uzun dönemde ortadan kalkacağı anlamına gelir. Modele dâhil edilen kukla değişkenin katsayı işareti beklenildiği gibi negatifdir ancak istatistiki olarak anlamlı değildir. Her iki model için bağımlı değişkenin 3 döneme kadar olan gecikmeli değerleri de dahil olmak üzere istatistiki olarak anlamlı olan bağımsız değişkenlerin tüm katsayı değerleri negatiftir.

Tablo 7. Kısa Dönem Tahmin Sonuçları

Model 1	Katsayılar	t-ist.	Olasılık	Model 2	Katsayılar	t-ist.	Olasılık
C	2.81417***	4.74290	0.0000	C	5.477123***	4.00636	0.0002
$\Delta(\text{lngdp})_{t-1}$	-0.12019	-0.87533	0.3857	$\Delta(\text{lngdp})_{t-1}$	-0.154910	-1.10616	0.2740
$\Delta(\text{lngdp})_{t-2}$	-0.59610***	-6.83747	0.0000	$\Delta(\text{lngdp})_{t-2}$	-0.558496***	-6.45701	0.0000
$\Delta(\text{lngdp})_{t-3}$	-0.28868**	-2.62445	0.0115	$\Delta(\text{lngdp})_{t-3}$	-0.362213***	-3.34196	0.0016
$\Delta(\text{lnkatfon})$	-0.17433	-1.56843	0.1232	$\Delta(\text{lngmev})$	0.053922	0.36520	0.7165
$\Delta(\text{lnkatfon})_{t-1}$	-0.22370**	-2.07112	0.0436	$\Delta(\text{lnkamh})$	-0.011494	-0.17335	0.8631
$\Delta(\text{lnkamh})$	-0.01771	-0.27174	0.7870	$\Delta(\text{lnkamh})_{t-1}$	-0.381624***	-5.21748	0.0000
$\Delta(\text{lnkamh})_{t-1}$	-0.45669***	-4.50543	0.0000	$\Delta(\text{lnkamh})_{t-2}$	-0.330609***	-4.09661	0.0002
$\Delta(\text{lnkamh})_{t-2}$	-0.39803***	-3.98497	0.0002	$\Delta(\text{lnkamh})_{t-3}$	-0.138110*	-1.87069	0.0672
$\Delta(\text{lnkamh})_{t-3}$	-0.19571**	-2.42777	0.0189	dummy	-0.015035	-0.34649	0.7304
dummy	-0.01118	-0.26260	0.7940	ECT _{t-1}	-0.478424***	-3.97902	0.0002
ECT _{t-1}	-0.44935***	-4.65474	0.0000				

Not: "***", istatistiki olarak %1; "**", %5; "*", %10 önem seviyesini göstermektedir

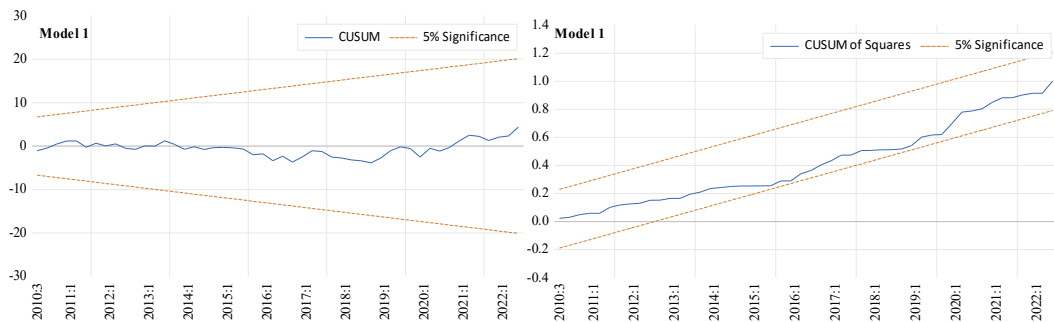
Aşağıda yer alan Tablo 8, tanısal test sonuçlarını göstermektedir. Bu sonuçlara göre her iki model için de otokorelasyon ve değişen varyans sorunu yoktur. Modellerin fonksiyonel form yapısı doğru bir şekilde tanımlanmış olup seriler normal dağılıma uygundur.

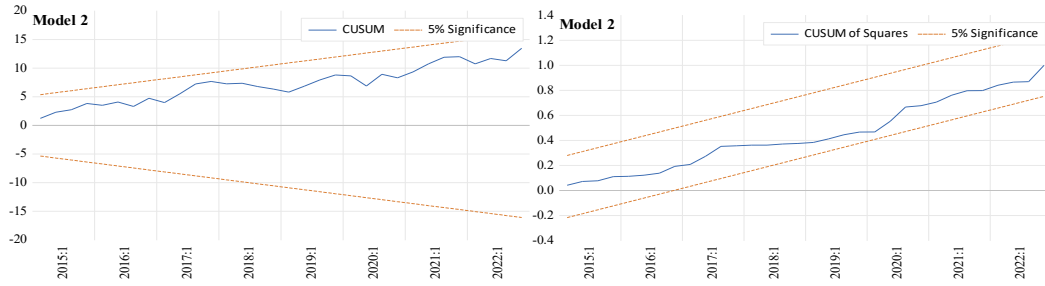
Tablo 8. Tanısal Test Sonuçları

Tanısal testler	Model 1		Model 2	
	Test değeri	Olasılık	Test değeri	Olasılık
X^2_{SC}	1.974149	0.3727	4.731875	0.0939
X^2_{FF}	1.948021	0.1628	1.184188	0.2765
X^2_{NORM}	1.653158	0.4375	0.051297	0.9747
$X^2_{HET(ARCH)}$	6.092835	0.9641	1.387400	0.2388
$X^2_{HET(BPG)}$	1.727671	0.1887	10.23334	0.6748

Şekil 3'te görüldüğü üzere, CUSUM ve CUSUMSQ değerleri %95 güven sınırını aşmadığından, modellerdeki parametreler istikrarlıdır. Bu sonuçlar, kurulan modellere ilişkin yapılan kısa ve uzun dönem katsayı tahminlerinin güvenilir olduğunu göstermektedir.

Şekil 3. Modellere İlişkin CUSUM Test Sonuçları

SONUÇ

Katılım bankacılığı ve geleneksel bankacılık sektörünün ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini Türkiye örneğinde ölçmek amacıyla yapılan bu çalışmada ARDL sınır testi yaklaşımı benimsenmiştir. Her iki sektörün de etkilerini ayrı ayrı görebilmek için iki farklı model oluşturulmuştur. Her iki modelde de bağımlı değişken olarak GSYİH kullanılırken kamu sektörünün büyüme üzerindeki etkilerini de dikkate almak amacıyla kamu harcamaları bağımsız değişken olarak modellere eklenmiştir. İlk modelde, katılım bankacılığı sektörünün ekonomik büyüme üzerindeki etkisini görebilmek için katılım bankalarının sağladığı finansmanlar ve topladığı fonlar bağımsız değişken olarak kullanılmıştır. İkinci modeldeki bağımsız değişkenler ise geleneksel bankaların topladığı mevduatlar ve kullandıkları kredilerdir. Her iki modelde yapılan ARDL sınır testi sonuçları şu şekildedir:

Katılım bankacılığı sektörünün ekonomik büyüme üzerindeki etkisine odaklanan ilk modelde ekonomik büyüme ile katılım bankalarının topladığı fonlar, sağlanan finansmanlar ve kamu harcamaları değişkenleri %1 anlamlılık seviyesinde eş bütünleşiktir. Geleneksel bankacılık sektörünün ekonomi üzerindeki etkinliğine odaklanan ikinci modelde ise değişkenler %5 anlamlılık seviyesinde eş bütünleşiktir. Bu sonuçlar, her iki modelde yer alan değişkenlerin uzun dönemde birlikte hareket ettiğini göstermekle beraber katılım bankacılığının bankacılık sektörünün gelişimine ve derinleşmesine katkı sağladığına işaret etmektedir. Bu bulgu, katılım bankacılığı sektörünün ekonomi üzerindeki olumlu etkilerini ön plana çıkaran literatüre katkı sağlayarak Gudarzi Farahani ve Dastan'ın,⁴⁵ Boukhatem ve Moussa'nın,⁴⁶ Abedifar ve arkadaşlarının⁴⁷ yaptığı çalışmaların bulgularıyla örtüşmektedir.

İlk modelde yer alan uzun dönem tahmin sonuçları açısından tüm katsayılar %1'de anlamlıdır. Ancak katılım bankalarının topladığı fon değişkeninin katsayısının beklenen işaret değerlerinin aksine negatif olması katılım fonlarının etkin kullanılmadığını gösterir. Bu bulgu, literatürde daha önce Kutlu ve Karamustafa⁴⁸ ile Çonkar ve arkadaşları⁴⁹ tarafından yapılan çalışmaların bulgularıyla örtüşürken Işık'ın⁵⁰ elde ettiği bulgulardan ayrışır. Öte yandan uzun dönemde katılım bankalarının sağladığı finansmanın ekonomi üzerinde pozitif etkisi vardır. Bu sonuç katılım finansmanlarının etkin alanlarda değerlendirilip ekonomik aktivitelere olumlu yansıdığı şeklinde yorumlanabilir. Bu bulgu ise Çonkar ve arkadaşlarının, Kutlu ve Karamustafa'nın elde ettiği bulgulardan ayrışırken Vural ve Kök⁵¹ tarafından elde edilen bulgularla örtüşmektedir. Uzun dönemli katsayılar açısından ikinci modelden elde edilen bulgular ilk model ile oldukça benzer olmakla birlikte etki büyüklüklerinin ilk modelden daha

⁴⁵ Gudarzi Farahani - Dastan. "Analysis of Islamic Banks' Financing and Economic Growth: A Panel Cointegration Approach.", 156.

⁴⁶ Boukhatem - Moussa. "The Effect of Islamic Banks on GDP Growth: Some Evidence from Selected MENA Countries.", 231.

⁴⁷ Abedifar vd. "Finance-Growth Nexus and Dual-Banking Systems: Relative Importance of Islamic Banks.", 198.

⁴⁸ Kutlu - Karamustafa. "Katılım Bankalarının Ekonomik Büyümede Rolü: Mevduat Bankaları ile Karşılaştırmalı Bir Analiz.", 3025.

⁴⁹ Çonkar vd. "Mevduat ve Katılım Bankaları Kredilerinin Ekonomik Büyüme İle İlişkisi: Ekonometrik Bir Analiz."

⁵⁰ Işık, "Türkiye'de Katılım Bankacılığı ile Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedenselliğin Sınanması.", 75.

⁵¹ Vural - Kök, "Katılım Bankacılığı ve Ekonomik Büyümede Nedensellik İlişkisi.", 183.

zayıf olduğu söylenebilir. Bu açıdan sonuçlar değerlendirildiğinde, katılım bankalarının sağladığı finansmanlar, geleneksel bankaların kredilerine göre daha etkindir.

Kısa dönem tahmin sonuçları açısından her iki modelde de hata düzeltme terimi negatif ve istatistiki olarak anlamlıdır. Kısa dönemde ortaya çıkacak bir şokun ilk model ve ikinci model için yaklaşık %45 ve %48'inin uzun dönemde düzeleceğini göstermektedir. Her iki model için de bağımlı ve bağımsız değişkenlerin gecikmeli değerleri anlamlıdır. Tanısal test sonuçları açısından elde edilen katsayıların güvenilir olduğu söylenebilir.

Sonuç olarak hem katılım bankacılığı sektörünün hem de geleneksel bankacılık sektörünün ekonomi üzerinde olumlu etkileri olduğu açıktır. Ancak katılım bankacılığı sektöründe sunulan kaynaklar daha üretken alanlara kanalize edilmiş ve sağlanan finansmanlar etkin kullanılmıştır. Bu sonuç, Türkiye'de katılım bankacılığını teşvik edici politikaların ekonomik büyümeye katkı sağlayacağını göstermektedir. Öte yandan kamu harcamaları değişkeninin pozitif olan katsayısı Keynesyen hipotezi destekler niteliktedir. Çünkü kamu harcamalarında meydana gelen artışın ekonomik büyüme üzerindeki etkisi pozitif ve bu etki kamu harcamalarındaki artış miktarından daha azdır. Dolayısıyla, devletin üretken alanlara yapacağı harcamalar, ekonomik büyümeye ivme kazandıracaktır. Elde edilen bulgular, finansal gelişme ile ekonomik büyüme ilişkisini test edecek bundan sonraki çalışmalarda kamu sektörünün göz ardı edilemeyeceği yönünde araştırmacılara yol göstermektedir. Ayrıca gelecek çalışmalarda, kamu sektörünün gelişimini temsilen kamu harcamaları yerine vergi gelirleri, kamu borçlanması gibi değişkenler de kullanılabilir.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Finansman/Funding: Yazar, bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadığını kabul eder / The author acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Çıkar Çatışması / Competing Interests: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan eder / The author declare that have no competing interests.

KAYNAKÇA

- Abduh, Muhamad – Azmi Omar, Mohd. "Islamic Banking and Economic Growth: The Indonesian Experience." *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management* 5/1 (2012), 35-47. <https://doi.org/10.1108/17538391211216811>
- Abduh, Muhamad – Chowdhury, Nazreen T. "Does Islamic Banking Matter for Economic Growth in Bangladesh." *Journal of Islamic Economics, Banking and Finance* 8/3 (2012), 104-113.
- Abedifar, Pejman vd. "Finance-Growth Nexus and Dual-Banking Systems: Relative Importance of Islamic Banks." *Journal of Economic Behavior & Organization* 132 (2016), 198-215. <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2016.03.005>
- Adusei, Michael. "Finance-Growth Nexus in Africa: A Panel Generalized Method of Moments (GMM) Analysis." *Asian Economic and Financial Review* 3/10 (2013), 1314-1324.
- Atindéhou, Roger B. vd. "Financial Intermediation and Economic Growth: Evidence from Western Africa." *Applied Financial Economics* 15/11 (2005), 777-790. <https://doi.org/10.1080/09603100500108030>
- Balkı, Ali - Göksu, Serkan. "The Relationship Between Public Expenditures and Economic Growth in the Scope of Economic Classification: The Case of Türkiye." *Panoeconomicus* (2023). <https://doi.org/10.2298/PAN220925006B>

- Bhanumurthy, N. R. – Singh, Prakash. "Financial Sector Development and Economic Growth in Indian States." *International Journal of Economic Policy in Emerging Economies* 6/1 (2013), 47-63. <https://doi.org/10.1504/IJEPEE.2013.054472>
- Boukhatem, Jamel – Moussa, Fatma Ben. "The Effect of Islamic Banks on GDP Growth: Some Evidence from Selected MENA Countries." *Borsa Istanbul Review* 18/3 (2018), 231-247. <https://doi.org/10.1016/j.bir.2017.11.004>
- Calderón, César – Liu, Lin. "The Direction of Causality Between Financial Development and Economic Growth." *Journal of Development Economics* 72/1 (2003), 321-334. [https://doi.org/10.1016/S0304-3878\(03\)00079-8](https://doi.org/10.1016/S0304-3878(03)00079-8)
- Çinko, Levent – Balcı, Ahmet. "Bankaların Kredi Büyümesinin GSYİH'ye Olan Etkisinin Sektör Bazlı İncelenmesi: Türkiye İçin Ekonometrik Bir Analiz." *Ekonomi İşletme ve Maliye Araştırmaları Dergisi* 4/1 (2022), 16-33. <https://doi.org/10.38009/ekimad.1066835>
- Çonkar, M. Kemalettin vd. "Mevduat ve Katılım Bankaları Kredilerinin Ekonomik Büyüme İle İlişkisi: Ekonometrik Bir Analiz." *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 20/1 (2018), 1-11. <https://doi.org/10.5578/jeas.61920>
- Demetriades, Panicos O. – Hussein, Khaled A. "Does Financial Development Cause Economic Growth? Time-Series Evidence from 16 Countries." *Journal of Development Economics* 51/2 (1996), 387-411. [https://doi.org/10.1016/S0304-3878\(96\)00421-X](https://doi.org/10.1016/S0304-3878(96)00421-X)
- Furqani, Hafas – Mulyany, Ratna. "Islamic Banking and Economic Growth: Empirical Evidence from Malaysia." *Journal of Economic Cooperation & Development* 30/2 (2009), 59-74.
- Goldsmith, Raymond William. *Financial Structure and Development*. (New Haven, CT: Yale University Press, 1969).
- Göksu, Serkan. "Plastik Kart Harcamaları Hanehalkı Özel Tüketim Harcamaları Üzerinde Etkili mi? ARDL Yönteminden Ampirik Kanıtlar." *İstanbul İktisat Dergisi* 72/2 (2022), 847-875. <https://doi.org/10.26650/ISTIECON2022-1106208>
- Gudarzi Farahani, Yazdan – Dastan, Masood "Analysis of Islamic Banks' Financing and Economic Growth: A Panel Cointegration Approach." *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management* 6/2 (2013), 156-172. <https://doi.org/10.1108/17538391311329842>
- Gurley, John G. – Shaw, Edward S. "Financial Structure and Economic Development." *Economic Development and Cultural Change* 15/3 (1967), 257-268. <https://doi.org/10.1086/450226>
- Guru, Biplab Kumar – Yadav, Inder Sekhar. "Financial Development and Economic Growth: Panel Evidence from BRICS." *Journal of Economics, Finance and Administrative Science* 24/47 (2019), 113-126. <https://doi.org/10.1108/JEFAS-12-2017-0125>
- Hachicha, Nejib - Ben Amar, Amine. "Does Islamic Bank Financing Contribute to Economic Growth? The Malaysian Case." *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management* 8/3 (2015), 349-368. <https://doi.org/10.1108/IMEFM-07-2014-0063>
- HMB, Hazine ve Maliye Bakanlığı. "Genel Yönetim Mali İstatistikleri". Erişim 23 Eylül 2023. <https://muhasebat.hmb.gov.tr/genel-yonetim-mali-istatistikleri>
- Ibrahim, Muazu – Alagidede, Paul. "Effect of Financial Development on Economic Growth in Sub-Saharan Africa." *Journal of Policy Modeling* 40/6 (2018), 1104-1125. <https://doi.org/10.1016/j.jpolmod.2018.08.001>
- Islamic Financial Services Board, "Islamic Financial Services Industry Stability Report 2023". (Erişim 23 Eylül 2023). <https://www.ifsb.org/sec03.php>
- Işık, Nalan. "Türkiye'de Katılım Bankacılığı ile Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedenselliğin Sınanması." *Bankacılar* 25/91 (2014), 75-85.
- Johnson, Katherine. "The Role of Islamic Banking in Economic Growth." *Journal of Finance Services of Research* 38 (2013), 95-113.

- Jung, Woo S. "Financial Development and Economic Growth: International Evidence." *Economic Development and Cultural Change* 34/2 (1986), 333-346. <https://doi.org/10.1086/451531>
- Kandemir, Tuğrul vd. "Sektörel Krediler ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Katılım Bankaları Örneği." *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 10/2 (2018), 19-30.
- Keynes, John M. *The General Theory of Employment, Interest and Money*. (London: Palgrave Macmillan, 1936).
- King, Robert G. - Levine, Ross. "Finance and Growth: Schumpeter might be Right." *The Quarterly Journal of Economics* 108/3 (1993), 717-737. <https://doi.org/10.2307/2118406>
- Kutlu, Melih – Karamustafa, Osman. "Katılım Bankalarının Ekonomik Büyümede Rolü: Mevduat Bankaları ile Karşılaştırmalı Bir Analiz." *İşletme Araştırmaları Dergisi* 11/4 (2019), 3025-3034. <https://doi.org/10.20491/isarder.2019.792>
- Lee, Junsoo – Strazicich, Mark C. "Minimum Lagrange Multiplier Unit Root Test with Two Structural Breaks." *Review of Economics and Statistics* 85/4 (2003), 1082-1089. <https://doi.org/10.1162/003465303772815961>
- Leitao, Nuno Carlos. "Financial Development and Economic Growth: A Panel Data Approach." *Theoretical and Applied Economics* 17 (2010), 15-24.
- Levine, Ross vd. "Financial Intermediation and Growth: Causality and Causes." *Journal of Monetary Economics* 46/1 (2000), 31-77. [https://doi.org/10.1016/S0304-3932\(00\)00017-9](https://doi.org/10.1016/S0304-3932(00)00017-9)
- McKinnon, Ronald I. *Money and Capital in Economic Development*. (Washington, DC: Brookings Institution, 1973).
- Menyah, Kojo vd. "Financial Development, Trade Openness and Economic Growth in African Countries: New Insights from a Panel Causality Approach." *Economic Modelling* 37 (2014), 386-394. <https://doi.org/10.1016/j.econmod.2013.11.044>
- Mohd. Yusof, Rosylin – Bahlous, Mejda. "Islamic Banking and Economic Growth in GCC & East Asia Countries: A Panel Cointegration Analysis." *Journal of Islamic Accounting and Business Research* 4/2 (2013), 151-172.
- Narayan, Paresh Kumar. "The Saving and Investment Nexus for China: Evidence from Cointegration Tests." *Applied Economics* 37/17 (2005), 1979-1990. <https://doi.org/10.1080/00036840500278103>
- Quartey, Peter – Prah, Frank. "Financial Development and Economic Growth in Ghana: Is there a Causal Link?." *African Finance Journal* 10/1 (2008), 28-54.
- Patrick, Hugh T. "Financial Development and Economic Growth in Underdeveloped Countries." *Economic Development and Cultural Change* 14/2 (1966), 174-189. <https://doi.org/10.1086/450153>
- Pesaran, M. Hashem vd. "Bounds Testing Approaches to the Analysis of Level Relationships." *Journal of Applied Econometrics* 16/3 (2001), 289-326. <https://doi.org/10.1002/jae.616>
- Phillips, Peter CB. – Perron, Pierre. "Testing for a Unit Root in Time Series Regression." *Biometrika* 75/2 (1988), 335-346. <https://doi.org/10.1093/biomet/75.2.335>
- Schumpeter, Joseph. *The Theory of Economic Development*. (New York: Harvard University Press, 1934).
- Tajgardoon, Gholamreza vd.. "Islamic Banking and Economic Growth: Evidence from Asia." *Journal of Modern Accounting and Auditing* 9/4 (2013), 542-546.
- TCMB, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. "Elektronik Veri Dağıtım Sistemi". Erişim 23 Eylül 2023. <https://evds2.tcmb.gov.tr/>
- TKBB, Türkiye Katılım Bankaları Birliği. "Bankacılık Temel Performans Göstergeleri". Erişim 23 Eylül 2023. <https://veripetegi.tkbb.org.tr/>

- Tunç, Hüseyin. *Katılım Bankacılığı: Felsefesi, Teorisi ve Türkiye Uygulaması*. (İstanbul: Nesil Yayınları, 2010).
- Vural, Muhammet Fatih – Kök, Dünder. "Katılım Bankacılığı ve Ekonomik Büyümede Nedensellik İlişkisi." *Pamukkale Üniversitesi İşletme Araştırmaları Dergisi* 9/1 (2022), 183-210. <https://doi.org/10.47097/piar.1116451>
- Wachtel, Paul – Peter, Rousseau. *Financial Intermediation and Economic Growth: A Historical Comparison of the US, UK and Canada*. No. 94-04, (1994).
- Wagner, Adolf. *Finanzwissenschaft*. (Leipzig: C. F. Winter, 1883).